

APROVIZIONAREA ARMATELOR OTOMANE

IONEL CLAUDIU DUMITRESCU*

Asigurarea hranei a constituit o preocupare fundamentală a comunităților umane și pentru a se elimina spectrul foametei încă din neolitic au apărut depozitele pentru păstrarea alimentelor¹. Se asigura astfel aprovizionarea în perioada rece a anului sau atunci când calamitățile naturale afectau bunul mers al recoltelor. Producția agricolă putea cu greu să hrănească populația în creștere în special în marile orașe medievale unde existau organisme de sine stătătoare care se preocupau de aprovizionarea cu grâne². Războiul, care răpea pe oameni de la activitățile productive, provoca mari daune în zonele de conflict. Armatele consumau mari cantități de alimente secătuiind practic teritoriile unde ostilitățile se prelungeau. Comandanții militari erau obligați să rezolve problema spinoasă a aprovizionării sau să găsească o cale de încheiere a luptelor deoarece trupele înfometate devin nesigure. Asigurarea aprovizionării a fost, este și va fi o preocupare de bază a strategilor și succesul operațiunilor depinde de acest factor deoarece nu întotdeauna războiul se poate hrăni singur.

Dacă realizările unor conducători militari au fost peste cotele obișnuite, acest lucru s-a datorat asigurării subzistenței trupe. Sun Tzu, marele strateg și gânditor chinez, consideră că „o armată căreia îi lipsește armamentul greu, furajul, hrana și materialele va fi pierdută”³. Romanii și-au împins acvilele biruitoare pe trei continente datorită rețelei de drumuri și a flotei de transport care ușurau aducerea alimentelor și a armamentului de la mari distanțe⁴. Evul Mediu a marcat o perioadă de regres a serviciilor logistice deoarece efectivele implicate erau mici iar campaniile durau de obicei, câteva luni. Mongolii lui Ginghis Han au făcut excepție de la regulă în lungile lor expediții fiind însoțiți de unități specializate în transportul hranei și a furajelor, dar bineînțeles, prada de război sau hrana transportată de fiecare luptător permitea

* Colegiul Național „Alexandru Odobescu” Pitești

¹ V. E. Comșa, *Cultura plantelor în cursul epocii neolitice pe teritoriul României*, în, „Terra Nostra”, București, 1973, p. 243-252; E. Comșa, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1978, p. 174.

² Fernand Braudel, *Mediterana și lumea mediteraneană în epoca lui Filip al II-lea*, București, 1985, p. 171-176.

³ Sun Tzu, *Artă Războiului*, București, 1991, p. 50. Într-un comentariu la acest verset Li Ch'uan considera că „protecția cu ajutorul pereților metalici este mai puțin importantă decât grânele și hrana”. (Sun Tzu, *op. cit.*, p. 50).

⁴ *Istoria Universală*, vol. II, București, 1959, p. 592-634. v. și: J. Ullrich, *La guerre à travers les ages*, Paris, 1942, p. 25-50.

deplasarea rapidă a forțelor fără a mai aștepta coloanele de aprovizionare⁵. Începând cu secolul al XIV-lea aspectul războiului își schimbă înfățișarea prin multiplicarea unităților de infanterie care vor ajunge să predomină pe câmpul de luptă începând din secolul al XVI-lea. Modificarea raportului de forțe în defavoarea cavaleriei s-a datorat posibilității pedestrașilor de a opri șarjele călăreților prin tir dens de săgeți sau printr-o pădure de sulite. Armele de foc vor impune definitiv infanteria ca regină a bătăliilor. Totodată s-a dat posibilitatea prelungirii campaniilor deoarece nu se mai depindea de anotimpurile bogate în furaje, dar o expediție iarna implica asigurarea hranei mai ales dacă teritoriul străbătut fusese pustii în prealabil. Fără cele 400 de care cu provizii lăncu de Hunedoara n-ar fi putut pătrunde în condițiile unei ierni aspre până-n apropiere de Sofia (1443). În campania din 1444, cruciații dispuneau de 800 de care cu alimente ceea ce le-a permis înaintarea până la Varna toamna târziu⁶. Specialiștii militari consideră că în epocă era necesar o căruță la fiecare zece oameni, ceea ce înseamnă o coloană de 100 de căruțe pentru o unitate de 1000 de oameni⁷. Coloanele erau vulnerabile datorită lungimii și încetinelii lor, la atacurile prin surprindere ale adversarului și de aceea erau protejate de subunități de cavalerie sau de infanteriști aflați în care⁸.

Dezvoltarea intensivă a artileriei a dus la apariția și a lungilor convoaie de căruțe necesare transportului de pulbere și muniții care se consumau în mari cantități la asedii⁹. Cetățile blocau timp îndelungat armate întregi și doar printr-o bună aprovizionare se putea rezista până când apărarea ceda.

Otomanii, în prima fază a cuceririi Balcanilor, au recurs la aprovizionarea din prada de război. Ulterior, pe măsura sporirii rezistenței statelor creștine și deci a lungirii duratei campaniilor, a măririi efectivelor și totodată a reducerii mobilității, a luptelor duse în zone puțin favorabile agriculturii, a impus sultanilor crearea unui puternic serviciu logistic având la dispoziție pentru transportul proviziilor căruțe (harabale) cai și cățări și nu în ultimul rând cămile¹⁰. Numeroasele oști turcești consumau mari cantități de cereale, produse aflate în cantități insuficiente în Imperiul otoman unde Constantinopolul absorbea o bună parte din recolte. De aceea sultanii au început să ceară începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cantități din ce în ce mai mari de grâu, orz, ovăz, secară, carne seu, unt, și miere pentru nevoile trupelor care luptau pentru fronturile din Europa.

Pe măsură ce războaiele cu Iranul au devenit tot mai sângeroase și mai îndelungate, zaherea din Țările Române a fost trimisă și pe frontul oriental, îndeosebi în secolul al XVII-lea. Transportul de cereale românești se impunea deoarece zona

⁵ T. Nicolau, *Invazia tătarilor și prima ocupare a Budei și Pestei*, București, 1930, p. 20.

⁶ Traian Dafinescu și Ion Boată, *Istoria serviciilor logistice ale armatei române*, București, 1990, p. 38.

⁷ *Ibidem*, p. 38.

⁸ *Ibidem*, p. 38.

⁹ În 1513, cele 180 de tunuri engleze care trăgeau asupra orașului Tournai consumau 32 t pulbere zilnic adică un total de 510 t. Phillipe Contamine, *La guerre au Moyen Âge*, Paris, 1980, p. 275.

¹⁰ În Europa cămilele erau aduse din Asia la început dar cu timpul au fost amenajate locuri de iernat și de sporire a efectivelor, unul din aceste centre aflându-se la Philipopolis. Cămilele nu permiteau însă o campanie de iarnă spre Polonia sau Imperiul habsburgic deoarece erau sensibile la frig. În timpul expediției asupra Căminței (1672) o mare parte din cămile au pierit iar celelalte au fost incapabile să transporte proviziile pe drumul de întoarcere (*Cronicle turcești privind Țările Române*, vol. II, ed. M. Guboglu, București, 1974, p. 341).

Iranului, Azerbaidjanului și estul Turciei sunt regiuni montane sau deșertice și nu acopereau necesitățile de hrană ale trupelor sultanului din Constantinopol. Cererile turcești au sporit, cel puțin așa lasă să se înțeleagă documentele păstrate, începând cu domnia sultanului Süleyman Magnificul când luptele dintre turci și unguri, apoi austrieci, vor dura cu unele întreruperi până în 1606. depărtarea de bazele proprii și mai ales imposibilitatea aprovizionării unor oști numeroase într-o regiune slab populată și secătuită de războiul îndelungat va determina Sublima Poartă să sporească contribuția în alimente a Țărilor Române.

În secolul al XVII-lea necesitățile armatelor otomane au sporit datorită deschiderii frontului din nordul Moldovei cu Polonia, luptele purtându-se după 1683 și până la Carlovitz pe mai multe teatre de operațiuni împotriva Venetiei, Austriei și Rusiei. Apropierea de zonele de conflict a fost nefastă pentru locuitorii celor trei principate, atât datorită sporirii exploatarei din partea sultanului de la Constantinopol, cât și datorită pătrunderii oștilor austriece și poloneze în spațiul românesc cu scopul de a captura sau distruge „chilerul Țărilor mele bine păzite”. Ostilitățile duse între beligeranți pentru menținerea acestor poziții cheie din sud-estul Europei au provocat mari pagube iar Moldova, mai expusă datorită situației în apropierea Poloniei, a fost practic sleită de forțele beligerante¹¹.

Veacul al XVIII-lea va aduce alți nori negri deasupra Principatelor Române. Teritoriul lor va constitui teatru de operațiuni pentru armatele austro-ruso-turce care se vor confrunta pentru controlul regiunilor dintre Nistru și Dunăre, excelentă trambulină în vederea lansării atacului final asupra Imperiului otoman „omul bolnav al Europei”. Poarta însă va rezista tuturor valurilor de asalt chiar dacă în timpul ostilităților pierdea controlul asupra teritoriilor de la nord de Dunăre.

După fiecare război Principatele Române erau obligate să repare cetățile de pe malurile bătrânului fluviu, să reconstruiască o parte din flota otomană și bineînțeles, să umple cu cereale hambarele fortărețelor și pe cel mare de la Isaccea necesar pentru aprovizionarea oștilor care treceau la nord de Dunăre împotriva rușilor. Până la 1829 în timp de pace grânele luau drumul Imperiului otoman pentru ca în timp de război să fie supuse jafului sistematic de către trupele ruse trimise să cucerească Istambulul și să realizeze visul Rusiei de a avea ieșire la Mediterana, flota sa putând ieși nestingherită din Strâmțori¹².

¹¹ În timpul domniei lui Dumitrașco Cantacuzino (a doua domnie 1684-1685), Moldova a suferit de o foamete cumplită deoarece „de 4, 5 ani tot oști și prăzi erau într-însa și ara oamenii foarte puțin”. Axinte Uricariu, *Cronica paralelă a Țării Românești și a Moldovei*, vol. II, ed. G. Strempele, București, 1994, p. 170. Atunci moldovenii „mulți cu mai bune moșii au pierit” cum se spune într-un document din 25 iulie 1684 (C. A. Stoițe, *Contribuții la cunoașterea foametei celei mari din 1684-1685*, în „Arhiva. Revistă de istorie, filologie și cultură română din Iași”, 1934, nr. 3-4, p. 157). Consecința directă a acestei stări de lucruri (jafuri, foamete, corupție, lipsuri de orice fel) a fost vânzarea a numeroase moșii sau țăranii liberi devin „vecini nerăscumpărați” așa cum s-a întâmplat, de exemplu, cu Machidon și familia sa din satul Voinești de pe Tutova, care prin actul din 23 noiembrie 1685, răsplăteau astfel pe boierul Pătrașco jienicer, care îi hrănise și îi îmbrăcase în acele vremuri grele (*Catalogul documentelor moldovenești din Direcția Arhivelor Centrale*, vol. IV, 1676-1700, București, 1970, p. 215).

¹² Într-un raport al consulatului francez din București datat 25 martie 1811, se scriau următoarele: „Divizia lui Suvorov face orori peste tot pe unde trece. Jefuiește, fură, distruge toate satele Valahiei care se găsesc în drumul său. Divanul a prezentat plângeri prințului care a răspuns: „Trupele mele fac bine; eu le-am permis orice” (Eudoxiu de Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XVI, București, 1912, p. 908). Consulul Franței la București, Hugot, observa la 28 mai 1828, o situație identică: „Dacă se consideră că o atât

Proviiziile adunate din porunca sultanului sau a marelui vizir puteau fi folosite în trei moduri de către turci în funcție de necesitățile impuse de război, asigurarea hrănirii oștilor turco-tătare aflate în trecere spre teatrele de operațiuni și în timpul luptelor, aprovizionarea garnizoanelor din cetățile aflate în imediata apropiere a teritoriului românesc, iernarea unităților otomane însărcinate cu misiunea de a proteja Țările Române, chilerul Sublimei Porți, de incursiunile podghiazurilor polone sau a detașamentelor de cătane austriece. Chiar dacă nu asigurau totalitatea zaherelei pentru marile efective deplasate de sultan, contribuția Țărilor Române era consistentă în cazul unor cetăți, cum ar fi Camenița (1672-1699) sau Hotinul (după 1713), era majoritară. Fără proviziile trimise din Moldova, cheia Podoliei ar fi căzut în mâinile polonilor cu cel puțin cinci ani înaintea păcii de la Carlovitz.

Aprovizionarea oștilor turco-tătare.

Războaiele consumă resursele materiale și financiare ale statelor beligerante și de multe ori în decursul Evului Mediu, încheierea păcii s-a datorat nu victoriilor militare ci sleirii din punct de vedere economic a adversarilor¹³. Victoria aparținea statului care putea arunca în balanță toate resursele astfel încât să-l epuizeze pe inamic și să-l determine să încheie pacea¹⁴. Imperiul otoman, având de înfruntat țări puternice atât sub aspect militar cât și economic (Veneția, Austria, Polonia, Rusia), nu și-a putut permite să nu utilizeze în mod intensiv Țările Române, un adevărat corn al abundenței plin cu cereale, vite și bani.

Specialiștii în arta militară considerau că pentru întreținerea unei armate de 100.000 de ostași este nevoie de efortul a 700.000 de familii¹⁵, ceea ce înseamnă că Moldova și Țara Românească puteau hrăni cu ușurință între 150.000 și 200.000 de turci, degrevând astfel Istanbulul de o parte din cheltuielile destinate întreținerii trupelor. În secolul al XVIII-lea când vistieria otomană a fost în câteva rânduri complet goală¹⁶, deci statul era falimentar, se dorea chiar să se lase trupele în seama domnilor fanarioși¹⁷.

Misiunea asigurării aprovizionării ritmice a oștilor otomane era de o deosebită importanță pentru sultanul de la Constantinopol. Poruncile soseau la sfârșitul iernii sau în luna martie astfel încât să existe timp suficient pentru strângerea zaherelei¹⁸.

de numeroasă armată (90.000 de ruși - n. n.) n-a fost până-n prezent însoțită de nici o ladă cu bani, de nici o provizie, nici chiar de o cutie cu medicamente și că este lipsită de toate necesitățile și chiar de plata soldatului, ..., se poate face o idee despre împovărarea nefericiților locuitori ai acestei țări" (Humurzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 70). Asupra ocupației rusești din anii 1828-1829, a se vedea articolul meu, *1828-1829. Muscali, ciumă, epizootie, furtună, viscol, cutremur*, în „Magazin Istoric” nr. 2 (347)/1996, p. 53-55.

¹³ F. Braudel, *op. cit.*, vol. V, p. 323.

¹⁴ *Ibidem*, vol. IV, p. 232.

¹⁵ Sun Tzu, *op. cit.*, p. 91.

¹⁶ Într-un raport din 1742 se spunea că: „Vistieria publică este complet epuizată. ... Provinciile de frontieră sunt ruinate...” iar soldatele trupelor nu puteau fi plătite. R. Mihneva, *La Russie, L'Empire Ottoman et la Suede dans la politique européenne (1741-1743)*, în „Etudes balkaniques”, nr. 3, 1982, Sofia, p. 104.

¹⁷ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, vol. II, București, 1896, p. 149. Conform documentului publicat mai mulți generali turci și-au dus trupele la iarnă în Moldova și Țara Românească în iarna anilor 1778-1779.

¹⁸ În vederea aprovizionării armatei otomane care urma să asedieze cetatea Szighet din Ungaria, Süleyman Magnificul cerea de la voievodul Țării Românești la 28 martie 1566, 100.000 chile de orz (A. N., *Documente turcești*, D XXX/14-14a). O poruncă asemănătoare pornise spre Moldova la 19 martie 1566 (A. N.,

Neîndeplinirea poruncilor sultanale la timp sau apariția (foametei), unei scumpiri a cerealelor în tabără puteau avea consecințe grave pentru nefericitul domn. Constantin Duca a pregătit toate conacele după cum sunase porunca primită din partea sultanului Mehmed IV (1648-1687), lucru recunoscut și de cronicarii turci care descriu expediția asupra Cameniței¹⁹, dar pe o porțiune din sudul Moldovei mai puțin locuită, zahareaua nu s-a ajuns și prețul chila de orz a sporit de la 25 aspri la 160 aspri²⁰. Mânia padișahului putea să-l coste capul pe Duca vodă și doar o blană scumpă i-a salvat capul²¹. Domnia a fost însă pierdută.

Pe frontul din Austria în secolul al XVII-lea grânele, untul, carnea și miera românească constituiau baza hranei armatelor turcești care luptau într-o Ungarie puțin populată și devastată²². Transportul proviziilor se făcea de obicei cu corăbii pe Dunăre, marfa fiind transbordată la Porțile de Fier. Se aduceau astfel cantități mari mai repede și mai ieftin. Din Moldova și Țara Românească plecau, în același timp cu oștile trimise în sprijinul turcilor lungi convoaie de care pline cu făină. În bătălia de la Leva (1664) austriecii au capturat 3000 de care de transport cu făină și cu alte provizii precum și 7000 de animale de tracțiune²³. Cum un car era suficient pentru 10 ostași, înseamnă că celelalte 2000 serveau la aprovizionarea tătarilor alături de care luptau cei 10.000 de români²⁴. Spre Buda trimiteau transilvănenii importante cantități de provizii, spre Polonia sau pe frontul din Asia greu căzând în seama celorlalte două principate. În 1684 s-au trimis la oștile din zona Budei 30.000 de chile de făină 20.000 chile de brânză, 40.000 chile de orz și 10.000 chile de mei urmând ca valoarea lor să se scadă din tributul pe anul 1095 H²⁵. La prețurile stabilite de sultan întreaga încărcătură valora 68.333 guruși imperiali dar în preț nu erau incluse cheltuielile legate de chiria carelor și plata însoțitorilor astfel încât totalul depășea cei. 80.000 de taleri cât era tributul Transilvaniei²⁶.

Oștile otomane care luptau împotriva Poloniei și apoi împotriva Rusiei se aprovizionau în cea mai mare parte din Moldova și Țara Românească. În 1672 numai în urma unei singure porunci s-au luat 60.000 chile de orz și respectiv 80.000 chile²⁷.

Documente turcești, D XXX / 11a-11), unde se menționează și existența unui document anterior care nu s-a păstrat și prin care se cereau pe lângă orz, cirezi de vaci și turme de oi.

¹⁹ Hagi Ali, *Komanice seferine datirahice*, în vol.: *Cronici turcești privind Țările Române* vol. II, ed. M. Guboglu, București, 1974, p. 215. S-a ajuns ca o chila de Istanbul de orz să se vândă și cu 3 aspri în funcție de cantitățile aduse de moldoveni.

²⁰ *Ibidem*, p. 213.

²¹ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și o samă de cuvinte*, ed. G. Strempel, București, 1982, p. 218. Axinte Uricariul amintește de două blănuri de vulpe de Mosc valorând 40 de pungi de bani adică 20.000 de taleri. Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 121.

²² Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 255. Corăbiile românești ajungeau până la Buda de unde proviziile erau încărcate în care și expediate spre zona de operațiuni.

²³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. IX, p. 1, doc. 290, p. 212.

²⁴ *Ibidem*, p. 212.

²⁵ Z. Vesela-Premosilova, *Contribution aux rapports de la Porte Sublime avec la Transilvanie après les documents ottomans*, în „Archiv orientální”, Praga, 33, 1965, 4, p. 587.

²⁶ *Istoria României*, vol. III, București, 1964, p. 30.

²⁷ Tashin Gernil, *Relațiile Țărilor Române cu Poarta otomană*, în vol.: *Documente turcești...*, București, 1984, p. 341. Dacă se ține cont de prețurile reale, de cheltuielile de transport și de celelalte obligații la care fusese supusă Moldova în același timp, suma depășea tributul din care trebuia să fie scăzută. Cantitatea trimisă se ridica la 140.000 chile de Istanbul adică 3.598.000 kg (3598 t) de orz.

Constantin Brâncoveanu era obligat în 1713 să trimită 60.000 chile de secară (1542 t) la Hotin unde se afla oastea turcească²⁸. Domnul a cerut să le transporte cu vasele pe Nistru „ca să nu mai trapeze săracii până la Hotin, că nici era cu putință a se împlini atâta sumă de care”²⁹. În afară de produsele trimise în urma poruncilor sultanale, soldații otomani cumpărau cantități importante de grâne chiar dacă prețul era inferior celui al pieței. Anul 1672, fiind un an bogat, a adus o împrosptătare a masei monetare din Moldova și o prosperitate care nu va fi atinsă vreme de câteva decenii³⁰.

Începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, cavaleria otomană a devenit din ce în ce mai ineficientă și s-a impus aducerea tătarilor pe frontul din Ungaria. Prima mențiune a trecerii ceamburilor tătare prin Moldova și Țara Românească datează din 14 martie 1566 când Süleyman Magnificul poruncește să se adune zaharele de care au nevoie iar ei să le cumpere cu banii lor și să nu persecute raialele³¹. Ulterior trecerile s-au înmulțit pe măsură ce valoarea trupelor de spahii scădea continuu și practic turcii erau dependenți de urmașii lui Gînghis Han. Tătarii prin cruzimea și elanul cu care se aruncau în luptă, răspândeau groaza în rândurile adversarilor și sultanul chiar răspândea știrea pe câmpul de luptă³².

Strângerea unor provizii suficiente era necesară deoarece hanul putea oricând contrar poruncilor sultanale³³, să ordone jefuirea și robirea populației din zonele de trecere. Greutatea acestei impunerii consta în faptul că nu se indicau cu exactitate traseele pe care urmau să se deplaseze coloanele de călăreți ceea ce implica o multiplicare a punctelor de aprovizionare. Într-o scrisoare către patriarhul Hrisant Notara din 20 aprilie 1715, Ștefan Cantacuzino se confruntă cu această problemă a conacelor pentru 10.000 de tătari ce se deplasau spre Bosnia³⁴.

Dările care se impuneau cu ocazia trecerii tătarilor sunt bine cunoscute pentru perioada domniei lui Constantin Brâncoveanu cuprinsă între anii 1694-1699, din condica vistieriei publicată în 1873 de C. D. Aricescu. Fiecare județ era obligat să dea un anumit număr de oi și vaci, care se schimba în funcție de efectivele trimise spre front. Numărul oilor era egal cu cel al vacilor în fiecare județ. Conform condicii s-au furnizat în total 6696 vaci și tot atâtea oi, din cele 22064 adunate din impozite³⁵. În 1695 pentru a se asigura cele 15 conace ale hanului s-au luat următorul număr de vite din județele: Slam - Râmnic 200 de vaci și 200 de oi, Buzău 100 de vaci și 100 de oi,

²⁸ Nicolae Iorga, *Documente privitoare la Constantin vodă Brâncoveanu*, București, 1901, p. 119. Moldova a trimis o cantitate identică.

²⁹ P. I. Panait, *Șantiere constructoare de nave din Țările Române în Evul Mediu*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos”, III-IV, Călărași, 1987, p. 191.

³⁰ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 217.

³¹ *Documente turcești*, vol. I, p. 82.

³² Sultanul Mustafa al II-lea (1695-1703) eliberează un prizonier austriac doar pentru a se răspândi știrea sosirii a 6000 de tătari în jurul Timișoarei (1696), *Cronici turcești*, vol. II, p. 474.

³³ Jaful se pedepsea cu moartea și doar indulgența unor comandanți otomani n-a dus la aplicarea acestei pedepse în toate cazurile. Mustafa al II-lea a spânzurat un tătar pentru un ied luat cu forța, iar doi turci din Anatolia prinși la furat de miere în Țara Românească avură aceeași soartă.

³⁴ Hurmuzaki, *Documente privind istoria românilor*, vol. XIV, p. I; *Documente grecești* publicate de Nicolae Iorga, București, 1915, p. 679.

³⁵ C. D. Aricescu, *Condica de venituri și cheltuieli a vistieriei de la leatul 7202-7212 (1694-1703)*, în „Revista istorică a arhivelor României”, București, 1873, p. 49, 135, 223, 325, 414.

Argeș câte 90 de capete, Muscel 100 de vaci și 100 de oi, Dolj 155 de vaci și 155 de oi etc.³⁶.

Dacă furnizarea animalelor nu era atât de împovărătoare dată fiind bogăția Țării Românești, cheltuielile cu darurile către han și alți conducători tătari apăsau greu pe umerii contribuabililor munteni, banii provenind din restul vitelor care erau vândute. Astfel numai în 1698 din cei 11.930 de taleri obținuți pe vite au fost cheltuiți pentru diferite frunți 3107 taleri³⁷. Suplimentar se adăugau cadourile trimise anual hanului și tuturor fruntașilor tătari în 1697 suma ridicându-se la 2975 taleri³⁸.

Când trupele din Țările Române erau trimise în misiune alături de turci, aveau conacele asigurate de locuitorii din zonele pe unde treceau, eliminându-se o parte din mulțimea de care. În martie 1566, Süleyman Magnificul cerea voievodului Țării Românești, Petru cel Tânăr, și principelui Ardealului să furnizeze zaherea pentru cei 3000 de oșteni din Moldova care urmau să participe la viitoarea campanie imperială³⁹.

Armatele otomane, care luptau împotriva Iranului sau a rebelilor celălți din zonele pustii ale Anatoliei, se confruntau adeseori cu lipsa proviziilor și atunci se făcea apel la Țările Române. În 1608-1609, voievodul Moldovei, Constantin Movilă, primește poruncă să expedieze urgent 50.000 chile de grâu și orz (1285 t) în portul de la Cetatea Albă de unde corăbiile urmau să le ducă la Trabzon⁴⁰. Transportul cu carele se făcea pe socoteala domnului Moldovei și pentru întreaga cantitate erau necesare circa 1000 de care cu 2-3000 de boi sau cai și 1000 de oameni însoțitori. Se adăugau călăreții care trebuiau să protejeze convoiul și se observă astfel câte cheltuieli implica un astfel de transport de provizii.

Aprovizionarea cetăților

Campaniile aveau un caracter sezonier și se încheiau relativ repede dar cetățile aveau garnizoane permanente care trebuiau aprovizionate cu cele necesare traiului în timp de pace sau de război. Brăila, Tighina, Oceahov, Belgrad, Camenița și Hotin au însemnat tot atâtea „găuri negre” unde se scurgeau bogățiile Țărilor Române, atât în momentele de acalmie cât și în timpul desfășurării operațiunilor militare. Cum o garnizoană avea efective, în timp de război de peste 6000 de soldați, proviziile absorbite erau în cantități mari. Primele cereri pentru zaherea datează din secolul al XVI-lea când se cerea pentru hrana ostașilor din cetățile Yahova, Belgrad și Oceahov (1560)⁴¹. Probabil Brăila se aproviziona după 1540 din Țara Românească.

Hrănirea garnizoanei din Camenița a căzut de la început în seama locuitorilor Moldovei „deoarece nu există ținuturi mai apropiate de acest loc”, după cum se exprima sultanul Mehmed IV într-un document din 7 august 1672⁴². Ulterior Moldova fiind epuizată sa apelat la resursele Țării Românești și cetatea a fost menținută până-n 1699. Polonezii supravegheau de departe orice deplasare și interceptau greoaiele

³⁶ *Ibidem*, p. 135.

³⁷ *Ibidem*, p. 415/416.

³⁸ *Ibidem*, p. 449/450. Din datele aceleiași condici rezultă că trecerea hanului amplifică valoarea darurilor, ele însumând în total 6728 taleri. C. D. Aricescu, *op. cit.*, p. 152.

³⁹ M. Guboglu, *Catalogul documentelor turcești*, vol. I, București, 1960, p. 35.

⁴⁰ T. Gemil, *op. cit.*, p. 128.

⁴¹ M. Guboglu, *op. cit.*, vol. II, p. 28.

⁴² T. Gemil, *op. cit.*, p. 341.

convoaie de căruțe încărcate. În 1696, polonezii pregătiseră o ambuscadă, dar Antioh Cantemir a fost informat și tătari au introdus în cetate doar cât au putut transporta pe cai⁴³, adică vreo 50-60 kg de grâu. Cantitatea n-a fost suficientă deoarece garnizoana ajunsese să-și mănânce caii⁴⁴ și în aprilie 1698 primeau de la Sublima Poartă porunci pentru alcătuirea unui nou convoi⁴⁵. Până la formarea convoiului, Antioh Cantemir l-a trimis pe Moise serdariul cu 300 de soldați care escortau 300 de cai ce cărau fiecare câte două chile de pâine. Pe furiș au ajuns la Camenița „de le-au mai prinsu foamea turcilor deodată cu acea pâine”. Convoitul mare a străpuns și el blocada poloneză, prea slabă pentru a-l opri. Cei 13.700 de turci și tătari, sprijiniți de 1500 de moldoveni, și 600 de munteni au dus în cetate 1500 de care cu alimente și 800 pungi cu bani pentru soldele ostașilor⁴⁶. A fost ultimul care a intrat în Camenița.

În mai multe rânduri polonezii au interceptat zahareaua și soldele trimise din Moldova, dar alte convoaie au înlocuit pierderile. „Tot ceea ce se pierdea nu se punea la socoteală. Apoi tot ceea ce se trimitea din nou cădea pe seama moldovenilor și nici nu se trecea măcar în catastiful de zi”⁴⁷. Era o nouă metodă de spoliere a resurselor Țărilor Române pentru menținerea unei cetăți îndepărtate și greu de menținut. Cheltuielile mari au determinat pe turci să renunțe cu ușurare la Camenița în 1699.

Cât revenea pentru un cap de locuitor nu știm cu exactitate din cauza lipsei de documente. Un document din 19 iulie 1693, prin care Constantin Duca scutește opt vecinic de cea mai mare parte a dărilor precizează că trebuia să dea totuși câte o chilă de pâine de om „ca să mai ajutorească și ei nevoia țării”⁴⁸. Antioh Cantemir scutea în ianuarie 1696, 24 dintre vecinii mănăstirii Galota din Deal, dar o chilă de Camenița fiecare tot trebuia să dea domniei⁴⁹. Se poate concluziona că pe umerii fiecărui țaran cap de familie, apăsa această dare extraordinară, dar nu se putea strânge de la toți fiindcă țara era răvășită de războaie și mulți se bucurau de imunități⁵⁰. De multe ori cererea depășea posibilitățile Moldovei și atunci se apela la domnul Țării Românești.

În 1695, s-au trimis provizii în valoare de 5442,5 taleri⁵¹, iar în decembrie 1697 au fost trimise 8000 chile de zahare în valoare de 866 t, dar chiria carelor ce au dus-o la Camenița s-a ridicat la 5200 taleri⁵². Alte lipsuri la cântărire au fost plătite cu 397,5 taleri⁵³. La cheltuielile legate direct de cumpărarea și trimiterea zaherelei se adăugau numeroasele daruri. Trei agale trimise după zahareaua Cameniței au primit în total 1357,5 taleri (aproximativ 25% din valoarea produselor solicitate)⁵⁴.

Țara Românească a fost mai afectată de îndelungatul război pe care l-au purtat turcii cu armatele austriece în jurul Belgradului între anii 1690-1699. Condica vistieriei

⁴³ Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. II, p. 282.

⁴⁴ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 337.

⁴⁵ Hurmuzaki, *op. cit.*, p. 297.

⁴⁶ Este vorba aici de chila de Istanbul care avea 25,7 kg.

⁴⁷ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 387/388.

⁴⁸ Silahdar Findıklılı Mehmed aga, *Nusretname*, în *Cronici turcești*, vol. II, p. 421.

⁴⁹ *Catalogul documentelor moldovenești*, p. 353.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 395.

⁵¹ *Ibidem*, p. 353.

⁵² C. D. Aricescu, *Condica*, p. 138.

⁵³ *Ibidem*, p. 366.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 366.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 138/139.

lui Constantin Brâncoveanu aduce date prețioase privind aprovizionarea cheii Imperiului otoman și dacă aceasta n-a putut fi cucerită de creștini acest lucru se datorează în mare măsură zaherelelor trimise din Muntenia. Grâne, unt, miere și mari turme de oi și boi luau calea spre șesul Belgradului denumit de turci *dar-al-Djihad* (Casa războiului sfânt). Doar în perioada 1694-1699 au ieșit din țară conform însemnărilor din condică 9105 boi și vaci valorând 63.735 taleri. Boii morți pe traseu erau înlocuiți și trecuți tot la cheltuielile Țării Românești⁵⁵. Multe vite erau folosite la carele de transport dar consumate de turci astfel încât nu reveneau în țară. Un bou ieșit din granițele țării era considerat pierdut. Pentru a hrăni trupele turcești cu carne de oaie, mult apreciată de orientali, s-au trimis în vara anului 1695 5100 de oi⁵⁶, dar sunt puține mențiuni. Grânele intrau și ele în rația garnizoanei otomane și în mai 1695 s-a trimis pesmet făcut din 8813 obroace de grâu⁵⁷. Untul și mierea folosite la pregătirea mâncării pentru marele vizir și alți demnitari otomani aflați în campanie proveneau tot din Țara Românească deoarece aceste produse erau recunoscute prin calitățile lor. Iamache Mîndili a dus în ianuarie 1696 15.000 ocale de unt⁵⁸, iar în august s-au trimis alte 4000 de ocale (787 1/2 taleri) pentru a se înlocui untul din vasele scufundate⁵⁹. Mierea era trimisă în cantități mai mici. În iunie 1698, s-au trimis 60 de cântare care au costat vistieria 210 taleri⁶⁰.

Din Țara Românească s-a trimis zaherea și la Babadag unde se afla baza serasberului Iusuf pașa. Acesta a primit în iunie 1697 500 oca de miere și 1000 de unt⁶¹ pentru ca în 1698 să primească 12 cântare de miere și 1000 oca de unt⁶². Un an mai târziu erau trimise la Babadag 100 de vaci și 300 de oi în valoare de 900 taleri⁶³. Cantități mai mari sau mai mici erau trimise spre cetățile aflate pe linia Dunării, Vidin, Nicopole⁶⁴, Rusciuc sau Silistra. Bineînțeles că fiecare transport era însoțit de cadouri consistente menite să atragă bunăvoința puternicelor pașale. Cantitatea totală a alimentelor trimise este greu de apreciat datorită lipsei documentelor asupra unor evenimente sau a impreciziei lor. În unele cazuri cunoaștem marile cantități de provizii acumulate de turci (la Brăila rușii au găsit în 1828 nu mai puțin de 400.000 de puduri de făină (6552 t)⁶⁴, dar nu se știe însă dacă respectiva zaherea provine în totalitate sau parțial din Țările Române.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 129. Gînghüler agasi a dat 40 de taleri pentru cei cinci șase boi căzuți pe drum.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 129. Din cei 7463 taleri adunați din birul oilor doar 359 taleri n-au fost cheltuiți în legătură cu aprovizionarea turcilor.

⁵⁷ Un obroc mijlociu avea 44 ocale adică 74,712 l.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 125. În sistem metric cantitatea este echivalentă cu 658,436 t valorând 2315 taleri.

⁵⁹ C. D. Aricescu, *Condica*, p. 373/374.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 425.

⁶¹ *Ibidem*, p. 407.

⁶² *Ibidem*, p. 352.

⁶³ *Ibidem*, p. 458.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 496.

⁶⁵ Darul către pașa de Nicopole din martie 1701 cuprindea 100 oca unt și 30 de berbeci. C. D. Aricescu, *Condica*, p. 616.

⁶⁶ Hurmuzaki, *Documente*, vol. XVII, p. 84; Paul Mihail și Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia*, vol. I, p. 1812-1830, București, 1933, p. 335.

Iernarea oștilor otomane

Începând de la sfârșitul secolului al XV-lea turcii au întreprins expediții de jaf împotriva Poloniei. Campaniile erau scurte, oștile retrăgându-se în bazele de la sud de Dunăre. După 1672 luptele desfășurându-se fără întrerupere până-n 1699, se impunea ca pe timpul armistițiului impus de anotimpul rece o parte a trupelor turcești sau tătare să rămână pe teritoriul Moldovei, atât pentru a respinge evenimentele incursiuni de pradă a podghiazurilor poloneze, cât și pentru a se constitui într-o avangardă capabilă să atace imediat după trecerea iernii. Uneori iernarea tătarilor se datorează rugămintelor domnilor Moldoveni confrunțați cu răskoale ale supușilor⁶⁵, sau amenințați de incursiunile străine sprijinite și din interior de boierii nemulțumiți de unii domni trimiși de Sublima Poartă⁶⁶. Din cauza devastărilor la care fusese supusă Moldova, chiar dacă exista intenția de iernare acest lucru nu era posibil. Într-un raport venețian din 29 ianuarie 1675 se scria că retragerea turcilor la Babadag s-a produs „din cauza devastării totale a țării”⁶⁷. Trupele de turci sau tătari erau cantonate în zone strategice, în apropierea capitalei Țuțora (1674)⁶⁸ sau în zonele de graniță (Orhei 1737)⁶⁹. Ostașii musulmani atunci când totul era pregătit din timp așa cum procedase marele logofăt Sandu Sturdza din porunca lui Grigore II Ghica, erau încartiruiți în sate evacuate, localnicii găsimdu-și adăpost în alte așezări, unii pe la rude, alții fiind repartizați prin poruncă domnească⁷⁰.

Oastea bosniacă comandată de Bechir pașa a găsit în satele de lângă Davida toate „cele trebuincioase pentru iernat”. Evacuarea se impunea deoarece ostașii se dedau la mari abuzuri față de populația lipsită de orice apărare. În 1674 când au iernat tătarii, aceștia au ucis oameni, au batjocorit fete și femei, au torturat țărani și boieri pentru a descoperi averi ascunse, „iar primăvara când s-au ridicat de pre țară, au luat tot de la cine ce au fost rămas neluat și nemâncat de dânșii: iape, cai, boi, vaci, oameni de i-au robit...”⁷¹. În general, acolo unde erau cantonate trupe amice, daunele erau comparabile cu cele produse de oștile inamice⁷². În secolul al XVIII-lea Sublima Poartă cantona trupe în Țara Românească și Moldova în timp de pace pentru a limita cheltuielile din tezaurul și așa subțire al sultanului otoman. În octombrie 1778, domnii Moldovei și Țării Românești primeau ordine de a alcătui mari depozite cu provizii pentru oștile care trebuiau să ierneze la nord de Dunăre⁷³.

⁶⁵ Duca vodă a chemat pe tătari împotriva revoltațiilor conduși de Hâncu și apoi au iernat în țară.

⁶⁶ Dumitrașco Cantacuzino, în prima domnie (1674-1675) fiindcă nu avea încredere în boierii moldoveni a chemat în țară pe Hangeri sultan cu oamenii săi (Axinte Uricariul, *op. cit.*, vol. II, p. 136).

⁶⁷ Hurmuzaki, *Documente*, vol. V, p. II, (1650-1699), București 1886, p. 146.

⁶⁸ Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 13.

⁶⁹ *Cronica Ghiculeștilor. Istoria Moldovei între anii 1695-1754*; ed. M. Camariano și A. Camariano - Cioran, București, 1965, p. 389.

⁷⁰ *Ibidem*, p. 389.

⁷¹ Axinte Uricariul, *op. cit.*, p. 136. În 1737 sunt cantonați la Iași 3-4 mii de turci deoarece Grigore II Ghica se temea de boieri și cazaci, dar turcii „destule răutăți face” (Ion Neculce, *op. cit.*, p. 205).

⁷² Un călător englez care a trecut prin Țările Române la 1778, scria că hoardele nedisciplinate ale turcilor „jefuiesc, pustiesc întreaga țară și uneori distrug sate întregi, masacrându-i pe locuitorii fără apărare”... „Soldatul turc indiferent cât de puțin stătea într-un loc, producea atâtea pagube, încât bieții locuitori ai Moldovei și Valahiei reveniți la casele lor după plecarea < turcilor > erau vreme îndelungată în imposibilitatea de a-și reconstrui < casele > și de a-și procura grâul necesar înșămânțărilor” (Victor Ionescu, 1778. *La Galați cu Williams Eton*, în „Magazin Istoric”, nr. 12/1996, p. 60).

⁷³ Nicolae Iorga, *Acte și fragmente*, vol. II, p. 149.

Luarea proviziilor în cantități mari și aproape gratuit din Principatele Române a susținut efortul Imperiului otoman de a se menține în Europa. Armatele bine hrănite cu produse românești ieftine, au reușit să oprească ofensiva Imperiului habsburgic și a Rusiei pe linia Dunării. Obligația de a aproviziona marile mulțimi de turci era una din cele mai grele deoarece pe lângă cererile oficiale se luau ilegal diferite produse, iar cele capturate de inamic trebuiau înlocuite fără a se plăti ceva⁷⁴. Afirmția sultanului că prețul lor se va scade din tribut apare drept cinică când doar valoarea produselor era aproape egală cu a tributului fără a se calcula cheltuielile de transport⁷⁵ sau alte servicii prestate concomitent.

⁷⁴ v. nota 47. În 1675 au fost capturați o mie de boi trimiși spre Camenița din Țara Românească, paznicii munteni fiind respinși de 4000 de călăreți poloni (Nicolae Iorga, *op. cit.*, vol. I, p. 84). În 1677, un convoi de 700 de căruțe ce aduceau muniții și hrană din Principate a fost interceptat de cazaci, făcând astfel imposibilă capturarea Cehrinului de către turci în acel an (*Ibidem*, vol. I, p. 88).

⁷⁵ v. cazul Transilvaniei la 1684 când tributul era de 80.000 de taleri, iar zahereaua la prețul impus de sultan valora 68.333 taleri